

UDK: 811.163.43'282.2(497.6 Sarajevo)
DOI: 10.33669/KJ2025-36-09
Rad primljen: 8. 12. 2025.
Rad prihvaćen: 15. 12. 2025.

Prikaz

Samra Mujanić

Slavisches Seminar
Univerzitet u Tübingenu, Njemačka
samra.hrnjica@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-6549-4716>

Govor Sarajeva autorica Aide Kršo, Enise Bajraktarević i Zenaide Karavdić Od glasa do rečenice: fonološki, morfološki i sintaksički opis sarajevskoga govora

I.

Dijalektološka proučavanja gradskih govora u Bosni i Hercegovini, naročito onih čiju jezičku historiju određuje višeslojna dinamika života u gradu, još uvijek nisu u potpunosti iscrpljena, premda predstavljaju izuzetno važan segment bosnistike. U tom se okviru rad autorice Aide Kršo o fonetsko-fonološkim osobinama govora Vratnika pojavljuje kao relevantan i prijeko potreban doprinos. Kao skraćena i prerađena verzija magistarskog rada odbranjenog 2007. godine, studija donosi sistematičan, terenski utemeljen opis govora jednog od najstarijih sarajevskih naselja, prepoznatljivog po iznimno očuvanom autohtonom jezičkom sloju.

Autorica polazi od potrebe da se dokumentira izvorni vratnički govor dok su kompetentni kazivači još dostupni, čvrsto slijedeći dijalektološku metodologiju zasnovanu na prikupljanju autentične građe, njenoj analizi i poređenju sa susjednim govorima. Time se rad nadovezuje na tradiciju istraživanja sarajevskog govora započetu krajem 19. stoljeća Šurminovim opisom, ali u fokus stavlja precizno definiran gradski mikroprostor.

Fonetsko-fonološke osobine govora Vratnika prikazane su na temelju pažljivo selektiranog korpusa kazivanja starijih, jezički stabilnih informatora, uz dosljedno poštovanje Brozovićevih i Vukovićevih

dijalektoloških postulata. Posebna vrijednost studije ogleda se u jasnom određivanju mjesta vratničkog govora unutar istočnobosanskog ijekavskošćakavskog dijalekta te u identifikaciji osobina koje pokazuju dijalekatske dodire s istočnohercegovačkim govorima. Time se značajno proširuje razumijevanje sarajevske dijalekatske osnove i doprinosi kritičkoj reevaluaciji postojećih opisa gradskih govora Bosne i Hercegovine.

U poglavlju o vokalizmu autorica iznosi detaljnu analizu stabilnog petočlanog vokalskog sistema govora Vratnika, uz napomenu da ovaj govor stoji na dijalektološkom prijelazu između ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) tipa i hercegovačkih govora koji su temelj savremenog standarda. Upravo zbog toga vokalizam pokazuje izrazitu stabilnost i nema karakterističnih diftongizacija ni nestabilnosti tipičnih za ijekavskošćakavsko područje.

Važan doprinos istraživanja jeste precizno opisivanje nekoliko regresivnih vokalskih asimilacija (*-ao* > *-ō*, *-aest* > *-ēst*), koje su potvrđene i u vratničkom govoru, ali ne narušavaju stabilnost vokalskog sistema. Analiza donosi opsežnu dokumentaciju vokalskih alternacija pri čemu se posebno izdvajaju promjene karakteristične za ovaj dijalektalni prostor: npr. negacijski oblici glagola *mòći* (o>e: *nè mere*), oblici *grēble* / *grēbje*, ali i *měžār* te oblici nastali univerbizacijom pokaznih priloga (*evākō*, *enākō*).

Vrijednost poglavlja je i u tome što autorica pažljivo upoređuje zabilježene fonetske pojave s relevantnom dijalektološkom literaturom (Peco, Brozović, Jahić, Halilović, Valjevac, Arnaut i dr.), čime jasno pozicionira govor Vratnika unutar šireg bosanskohercegovačkog dijalektalnog prostora. Sažimanje vokalskih grupa uglavnom slijedi opće primjere šćakavskih govora, a najčeće je, navodi autorica, u vokalskog grupi *ao*. U govoru Vratnika česti su i oblici bez sažimanja, *dòveo*, *ùveo*. Istaknuti su i reducirani primjeri, osobitno vokala *e* u enklitičkom obliku povratne zamjenice se: *ja s osànisō*, *kōn s pōplašim*, kao i oblik priloga uz redukciju vokala *i*: *tòlkō*, *kòlkō*, uz oblike supina: *vrátit*, *vřdit*, *izvińávat*, *prôc*, *ústat* čime se navodi sličnost s razgovorim jezikom. Temeljem primjera, istaknuto je da se redukcija vokala *e* u govoru Vratnika javlja u više funkcionalnih i fonetskih okruženja, ali da ne obuhvata isključivo

gubitak vokala. U oblicima poput *nákav*, redukcija je povezana s haplogijom (prema Arnaut), dok se u skraćenim oblicima pomoćnog glagola *htjeti*, *hoćeš* > *ho_š*, *štà ćeš* > *štà_š* *štà_š jèst* radi o allegro oblicima. Iako se ovakvi oblici u dijalektološkoj literaturi često vode kao redukcije, autorica naglašava da je termin *allegro oblik* prikladniji jer se ne radi samo o gubitku samoglasnika, već o stvaranju novih, ustaljenih skraćenih formi u kojima se podrazumijeva neizgovoreni dio riječi (prema Ćurković, Mujanić). Autorica tako pokazuje da govor Vratnika dijeli glavne osobine ijekavskošćakavskih govora, ali i posjeduje lokalne specifičnosti vidljive u oblicima s redukcijom i pokretnim vokalima.

O refleksu nekadašnjeg vokala *jat* polazi se od dosadašnjih opisa Brozovića, Šurmina i Halilovića, a vratnički govor svrstan je u ijekavskošćakavske govore. Navodi se prisutnost specifičnih refleksa *jata*: uz očekivane *ije-* i *je* oblike javljaju se i ekavizmi (*dòle*, *òvde*, *smènújē*, *směla*), sporadični ikavizmi te pojedini arhaični oblici koje su bilježili Šurmin i Halilović. Zaključno, nema potvrde sekundarnog *jata*, ali terenski nalazi bilježe hiperijekavizam *rijēt*, pored *rit* i *reći*. Naposljetku, govor Vratnika karakterizira stabilna ijekavica s ponekim tradicionalnim ili stilskim varijantama, što potvrđuje njegov kontinuitet u okviru sarajevskog urbanog dijalekatskog prostora.

U poglavljima koja slijede opisan je konsonantski sistem govora Vratnika, koji se uglavnom podudara sa standardnim jezikom, ali i pokazuje niz dijalekatskih osobitosti poput sekundarnog *h* ili ispuštanja na kraju riječi, opisano kao osobitost ostalih *ije-šta* i *ije-šćakavskih* govora.

Bilježi se i standardna artikulacija glasova te su predstavljene vratničke dijalekatske posebnosti poput asimilacije poput *p > v* u primjerima poput *jèvše* i *l'èvšā*, alternacije *d > đ*: u paradigmi glagola *ići* (*ižē*, *iži*), miješanja umekšane i čiste realizacije suglasnika *ž* i *š* (*žènio*, *strāžē*, *kāžē*, *inžinijēr*, ali i *škōla*, *nāšīh*, *dòšō*, *Aíši*) i ostale.

U podcjelini o glasu *h* prikazana je kratka kritička revalorizacija postojećih dijalektoloških tumačenja o statusu fonema *h* u bosanskohercegovačkim govorima ukazujući na višeslojnu genezu i funkcionalnost ove pojave. Na osnovu terenske građe autorica navodi da je *h* stabilan u

svim pozicijama, što potvrđuje primjerima poput *prihvatila*, *kùhati* i sl., kao i u vlastitim imenima (*Muhárem*, *Hàmdija*, *Àhmed*), a uobičajeno izostavljen je u finalnom položaju, osobito u aoristu (*rèko*, *glàsa*, *bì*) što ukazuje na pozicijsku uslovljenost. Evidentira se i prisustvo sekundarnog *h* u leksemima poput *sàhat*, te protetskog *h* u enklitičkim oblicima zamjenica (*hî*, *hîn*, *hîm*), što autorica prepoznaje kao karakteristično obilježje bošnjačkog govornog korpusa u Sarajevu.

U dijelu posvećenom afrikatima autorica utvrđuje da se u govoru Vratnika distinkcija *č/ć* i *ž/đ* načelno održava, ali uz učestale primjere njihovog svođenja na jednu fonetsku vrijednost. Terenska građa dokumentira prisutnost umekšanih realizacija i varijantnih ostvarenja, kao i dvosistemnost u artikulaciji, mapirajući širi dijalekatski i sociolingvistički okvir, budući da se Vratnik nalazi na prijelazu dvaju istočno-bosanskih govornih tipova, ističe autorica. Time doprinosi razumijevanju činjenice da se u jednoj varijabli paralelno mogu održavati i konzervativniji i progresivniji afrikatski obrasci.

Na sonantskom planu izdvojene su alternacije, prepoznatljive crte opisanog govora: $\acute{I} > l$, te $\acute{I} > j$, zatim $\acute{n} > n$, odnosno, depalatalizacija sonanata, predstavljena kao česta pojava u govoru Vratnika, a oprimjerena navodima: *klànām*, *nôj*, *ù nē*, *sà nôm*, *porùžnala*, *gànak* (hodnik), *knìga*, *gnìda*, *kòn*, *nègova*, *nû*, *páznu*.

Dokumentirane su i druge relevantne pojave kao što je rijetko reducirani oblik glasa *j* (*hàde*), protetsko *j* u sandhiju (*òpet sèbi mògu i jokò sebē*) te prisutnost geminacije (*zàl:a*, *vòl:a*, *Àl:ah*), ističući Brozovićev navod da je geminacija bitna crta ijekavskošćakavskih govora.

U analizi refleksa skupina **st*, **sk* i **zd*, **zg* autorica pokazuje da govor Vratnika ima šćakavsko naslijeđe, ali u savremenoj jezičkoj upotrebi sve jasnije razvija štakavske tendencije. Šćakavizmi su u ovom govoru danas rezidualni: ili se pojavljuju paralelno sa štakavizmima, ili su ograničeni na specifične leksičke i morfološke pozicije. Ovakvo stanje autorica tumači kao rezultat urbanog jezičnog razvoja. Još čitamo: “Starosjedioci na Vratniku imaju oblike *zvižžati*, *zvižžī*; kao i *vrišći*,

pišći (H, F). Međutim, rijetki su oni koji čuvaju taj oblik i danas. Oblici sa **zg* javljaju se sa refleksom *žd*: *mòždanī* (H)” (BHDZ XIII, 2024: 66).

U podcjelini o jotovanju autorica navodi da se rezultati jotovanja u osnovi podudaraju s novoštokavskim stanjem. Staro jotovanje provedeno je dosljedno, dok u novom jotovanju bilabijali i labiodentali često odstupaju, javljajući se u jotiranim i nejotiranim paralelnim oblicima. Uočava se i oslabljeno jekavsko jotovanje uslijed velarne artikulacije *l*, zbog čega se refleksi s *j*atom ostvaruju blaže (*l'èto*, *l'èpota*, *kòl'eno*), kao i to da nisu zabilježeni oblici najnovijeg jotovanja tipa *čèrat*, *žèdo*, *čèla*.

Sibilarizacija je uredno provedena u očekivanim morfološkim kategorijama, dok se vrlo detaljno izdvajaju pozicije u kojima izostaje (antroponimi, etnici, određene suglasničke skupine, toponimi), čime se jasno ocrtava njena distribucijska ograničenost u vratničkom govoru. Asimilacija po zvučnosti i mjestu tvorbe prikazana je kao u načelu standardna, ali potkrijepljena konkretnim primjerima sandhija, desonorizacije i slivanja skupine *ts > c* te primjerima geminacije. Redukcija fonemskih nizova i metateza opisuju se kao rubne, stilski obilježene pojave bez sistemske težine.

Naučni doprinos leži i u tome što se na bogatoj terenskoj građi vrlo precizno kartira gdje se u govoru Vratnika glasovne promjene poklapaju sa širim istočnobosanskim i novoštokavskim stanjem, a gdje se javljaju lokalne, sociolingvistički motivirane realizacije, čime ovaj govor jasno profilira kao prijelazni, ali internim pravilnostima uređen urbani idiom.

U posljednjoj podcjelini opisan je akcenatski sistem govora Vratnika koji je novoštokavski, sa četiri akcenta i postakcenatskim dužinama, ali pokazuje niz osobenosti koje značajno odstupaju od standardnojezičkog stanja, ističe Kršo. Nadalje ističe, da se u prozodiji ovoga govora čuvaju arhaične crte staroga idioma, prije svega u čestom zadržavanju neprenesnog dugosilaznog akcenta. “U govoru Vratnika javljaju se naporedo nepreneseni i preneseni akcenti: *ogovārā* (H) i *ogòvārā* (M), mada je proces pomjeranja silaznih akcenta započeo još u 14. vijeku”, (BHDZ, 2024: 73). Važan je navod da se najuočljivije odstupanje od

standardnojezičkog stanja javlja u distribuiranju prozodijskih jedinica, kao i to da je zabilježena postojanost postakcenatskih dužina i prenošenje silaznih akcenata na proklitiku, kao i staro i novo prenošenje akcenata.

Zaključno, podaci o autentičnom urbanom idiomu koji, uprkos više od stoljeća intenzivnih društvenih i jezičnih promjena od Šurminova opisa 1895. godine, i dalje čuva prepoznatljive osobine starog sarajevskog govora, značajan su dio dijalektološkog mozaika bosanskohercegovačkih govora. Autorica uvjerljivo pokazuje da govor Vratnika stoji na dodirnici istočnobosanskog i hercegovačkog tipa, te da je upravo ta graničnost, pojačana urbanim i standardološkim pritiscima, proizvela današnju paralelnu upotrebu pojedinih, u radu opisanih, oblika. Time se govor Vratnika potvrđuje kao ključna tačka za razumijevanje razvoja sarajevskog govora, a ova se studija može smatrati relevantnom dijalektološkom dopunom Šurminovom pionirskom opisu, s vremenskim odmakom od više od jednog vijeka, ali s jasnim osjećajem kontinuiteta čaršijskog jezika.

II

U studiji **Govor grada Sarajeva – morfološke osobine**, objavljenoj kao drugi dio *Bosanskohercegovačkog dijalektološkog zbornika*, autorice Enise Bajraktarević, temeljem građe prikupljene među izvornim govornicima starijih sarajevskih mahala, bilježi se pouzdan morfološki opis sarajevskog idiomata i njegovog mjesta u ijekavskošćakavskom dijalekatskom prostoru, potvrđujući kontinuitet lokalne jezičke tradicije.

Time se oblikuje jezička slika nastala u dugotrajnom dijalekatskom kontaktu unutar istočnobosanskog ijekavskošćakavskog područja, ali i pod utjecajem susjednih šćakavskih i šćakavskih govora. Usmjerenost na govornike starije generacije omogućava da se sačuvani oblici posmatraju kao relevantni tragovi historijskog razvoja sarajevskog idiomata, prije nego što su urbanizacija i standardizacijski procesi značajnije izmijenili govor gradskog stanovništva.

U odnosu na ranije, uglavnom fragmentarne priloge o sarajevskom govoru, ovaj rad sistematski strukturira morfološke kategorije i predstavlja koherentnu sliku sarajevskoga govora u okviru istočnobosanskog ijekavskošćakavskog dijalekatskog tipa na ovom jezičkom nivou. Na taj način djelo doprinosi boljem razumijevanju ne samo gradske varijetetske dinamike, već i šire dijalekatske konfiguracije Bosne i Hercegovine, u kojoj se sarajevski idiom javlja kao zona dodira i interferencije šćakavskih i štakavskih razvojnih tendencija.

Istraživanje je primarno sinhronijsko, no uz povremena dijahronijska razmatranja i uporedno-kontrastivne pristupe, čime se pažljivo prate slojevi jezične promjene.

U poglavlju o dosadašnjim proučavanjima sarajevskog govora autorica donosi sažet i pregledno strukturiran uvid u istraživačku tradiciju koja je oblikovala spoznaje o ovom idiomu, od Šurminova pionirskog opisa iz 1895. godine, preko upitničkih dijalektoloških projekata krajem 19. i tokom 20. stoljeća, do interpretativno utjecajnih radova Brozovića i drugih savremenijih istraživača. Time se precizno ocrtava historiografski okvir unutar kojeg se pozicionira i ova studija.

Dijalektološka analiza morfološkog sistema urađena je u okviru standardne gramatičke tipologije oblika i vrsta riječi. U poglavljima od drugog do jedanaestog iscrpno su prikazane kategorije imenica, zamjenica, pridjeva, brojeva, glagola, priloških oblika, kao i nepromjenljivih vrsta riječi, naglašavajući morfološke posebnosti, funkcionalna odstupanja te distribucijska ograničenja. Time se ostvaruje cjelovit i metodološki konzistentan morfološki profil govora Sarajlija rođenih u prvim decenijama 20. stoljeća, odnosno zaokružena morfološka deskripcija savremenog sarajevskog stanja govora, dosad nepostojeća u ovoj širini i temeljitosti.

Još jedan važan doprinos ovoga rada ogleda se u jasno identificiranim dvjema tendencijama koje oblikuju današnji dijalektološko-morfološki profil Sarajeva, tzv. starijeg i novijeg stanja. Potvrđuje se trajnost temeljnih morfoloških obilježja ijekavskošćakavskoga dijalekta koje Bajraktarević ističe kao morfološke determinante izdvojene sredinom

prošlog stoljeća. Na to upućuju i izdvojeni primjeri habituala (*Kūr'ān bi se zamòtāj u ćevr̃mu; mòja mǎti, rahmèti, òna bi nèkad skùhāj kàj-mak-baklǎvu; nǐma bi dóž̃i mômci pod prózor; òn bi dóž̃i mèni; òna bi kázūj* i sl.) i dalje produktivanog u sarajevskom govoru. Ovakav nalaz ukazuje da je ovaj, nekada široko rasprostranjeni oblik u sarajevskom idiomu, dobio jasnu sociolingvističku ulogu, što predstavlja značajnu nadopunu postojećim tvrdnjama o njegovoj nenacionalnoj obilježenosti u bosanskohercegovačkim govorima. Zatim, česta upotreba aorista uz odsustvo imperfekta, prezent glagola na *-avati* sa završetkom *-ajem*, kao i očuvani zamjenički oblici *nih* i *niha* u G i A množine te enklitike *hin/hi/him*. Hipokoristici na *-o* i dalje se dekliniraju po e-vrsti, a u tvorbi zbirnih brojeva nadređeni je sufiks *-ero* (*pò četvero; pò osmero*).

Promjene koje autorica detektira ne tumači kao jednostavnu eroziju tradicionalnih obilježja, nego kao pokazatelje prirodne adaptivnosti jednog visokofrekventnog gradskog govora. U tom smislu Sarajevo se potvrđuje kao važno kontaktno područje u kojem se dijalekat razvija kroz složen proces nivelacije, inovacije i selektivnog očuvanja. Upravo ta perspektiva, da stariji morfološki modeli žive paralelno s novijim stanjima (oprimjereno u svakoj kategoriji riječi) čini njen doprinos ključnim za razumijevanje razvojne dinamike bosanskohercegovačkih govora. Reprezentativnosti radi, navode se samo poneki primjeri poput genitiva množine koji se dosljedno ostvaruje nastavkom *-a*, množinskih sistema imenica koji pokazuju potpunu usklađenost sa standardom, pokaznih zamjenica tipa *ovaj/onaj* koje potiskuju starije *ovi/oni*, infinitivnih oblika *reći/reć* koji su potisnuli starije *rijet* i sl. Ovi nalazi svjedoče o dinamičnoj jezičnoj situaciji u kojoj se pojedine tradicionalne odrednice ubrzano reduciraju pod utjecajem nadregionalne norme i kontakta s raznolikim govornim praksama u urbanom kontekstu.

Metodološkoj dosljednosti doprinosi i činjenica da autorica sintetizira ključne morfološke osobine u dvjema strukturiranim tablicama (str. 119, *Tabelarni prikaz morfoloških osobina sarajevskoga govora zabilježenih u Šurminovu radu i trima upitnicima prema osobinama koje je izdvojio D. Brozović* i str. 239, u Zaključku, u kojem dodaje i rezultate svoga istraživanja), svojevrsnim tabelarnim presjekom morfoloških

osobitosti sarajevskoga govora kroz vrijeme. Ovaj pregledan komparativni prikaz predstavlja izuzetno korisno istraživačko sredstvo posebno jer omogućuje brzu orijentaciju u složenoj građi i čini doprinos studije još vidljivijim i mjerljivijim.

Na samome kraju autorica prilaže i kratki rječnik slabije poznatih orijentalizama zabilježenih u građi, čime dodatno olakšava čitanje i omogućuje jasnije razumijevanje leksičkih specifičnosti sarajevskog govora.

Analiza koju nudi Bajraktarević uvjerljivo pozicionira sarajevski govor unutar južnog poddijalekta istočnobosanskog ijekavskošćakavskog prostora, ali ističe i njegovu izuzetnu osjetljivost na procese urbanizacije, standardizacije i društvenog prestiža jezičkih oblika. Time ova studija predstavlja važnu empirijsku i interpretativnu dopunu postojećih dijalektoloških znanja, ali sa stoljetnim vremenskim odmakom koji omogućuje sagledavanje razvojne dinamike idioma.

U cjelini, *Govor grada Sarajeva – morfološke osobine* autorice Enise Bajraktarević predstavlja studiju od izuzetne vrijednosti ne samo za dijalektologe, nego i za sve istraživače urbane jezične historije, kulturnog identiteta i bosanskohercegovačke lingvističke raznolikosti. Istraživanje donosi pouzdano dokumentiranu građu, interpretiranu s mjerom i metodološkom dosljednošću, te će zasigurno ostati nezaobilazna referenca u budućim proučavanjima sarajevskog govora i šireg ijekavskošćakavskog područja.

III

Slobodna sam, na samom početku, istaknuti da studiju *Govor Sarajeva – sintaksa*, autorice Zenaide Karavdić sa velikim zadovoljstvom dočekujemo u naučnoj zajednici, budući da se u bosanskohercegovačkoj lingvistici tek rijetko susreću cjelovitiji sintaksički opisi govora, zbog čega ovaj govor zauzima posebno mjesto kao prvi takve vrste. S obzirom na to da je sintaksa u dijalektološkim istraživanjima tradicionalno ostajala u sjeni fonetsko-fonoloških i morfoloških opisa, nerijetko tek usput naznačena, činjenica da se jedan gradski idiom napokon razmatra u

njegovoj cjelovitoj sintaktičkoj strukturi predstavlja izniman naučni pomak i vrijedan doprinos razvoju bosanskohercegovačke lingvistike.

Već sam nagovijestila da je doprinos ove studije višestruk, ipak, čini mi se umjesnim najprije progovoriti o izuzetno promišljenoj strukturi. Polazeći od nužnosti da se sintaksa u dijalektološkim istraživanjima napokon opisuje redoslijedom koji odgovara njenoj unutrašnjoj gramatičkoj logici, autorica uvodi strukturu koja se u potpunosti naslanja na standardnu sintaksičku hijerarhiju: od sintagme (minimalne i složene), njenih tipova te odnosa među članovima, preko proste rečenice sa svim njezinim konstitutivnim članovima, do složenih rečeničnih sklopova i, naposljetku, reda riječi kao najšire organizacijske razine. Time se u bosnistici po prvi put uspostavlja sistematski model za sintaksički opis organskih idioma, identičan onome kakav već postoji u fonetskim i morfološkim dijalektološkim studijama.

Analitička struktura rada dodatno je ojačana pažljivo izvedenom sociolingvističkom reprezentativnošću: 18 ispitanika raspoređenih prema konfesionalnim, obrazovnim i generacijskim parametrima te 200 transkribiranih stranica spontanog govora, osiguravaju visoku pouzdanost opservacija. Primjena nefokusiranog intervjua kao osnovne metode omogućila je zapis autentičnih jezičkih praksi, pri čemu se pokazalo da već unutar jednog sata govora može biti zabilježeno oko 90% svih relevantnih sintaksičkih pojava. Ovaj podatak uvećava doprinos metodologiji terenskog sintaksičkog istraživanja.

Ovakav konceptualno jasan, analitički dubok i metodološki precizno proveden opis otvara mogućnost lakše uporedivosti sa drugim govorima i predstavlja čvrstu osnovu za buduća sintaksička istraživanja u dijalektologiji bosanskog jezika.

Uvodne stranice objedinjuju dosadašnja istraživanja govora, metodologiju i opis ispitanika, kao i opravdanost i cilj istraživanja. Saznajemo o stanju dosadašnje istraženosti bosanskohercegovačkih govora na planu sintakse gdje autorica precizno mapira raspoloživu literaturu i navodi istražene pojave numerički, čime pregled postaje izuzetno i korisnički funkcionalan. Pri tome uvjerljivo pokazuje da su postojeći

opisi mahom parcijalni, ograničeni na izdvojene sintaksičke fenomene i metodološki neujednačeni. U tom smislu, Uvod ne služi samo kao sistematizirani prikaz prethodnih istraživanja, nego i kao argumentirana polazna osnova koja jasno opravdava potrebu za cjelovitim, gramatički strukturiranim opisom kakav se ovom studijom prvi put nudi za sarajevski govor.

U glavnome dijelu rada donoseni su sintaksički obrasci koji sarajevski govor pozicioniraju kao gramatički dinamičan, ali i konzistentno strukturiran idiom u okviru ijekavskošćakavskog dijalekatskog prostora. Pa tako su ustanovljene i one pojave koje u bosanskohercegovačkoj dijalektološkoj literaturi dosad nisu bile prepoznate ili su ostajale tek fragmentarno zabilježene, a u svrhu preglednog prikaza, naglasit ćemo samo neke od njih. Indikativna je pojava kategorijalne preobrazbe unutar sintagmatske strukture, gdje se imenice u nominativu ili besprijedložnom akuzativu funkcionalno realiziraju kao adverbijalne odredbe, preobražene u prilog, čime se semantički širi njihova primarna imenička vrijednost. Primjeri poput *krúžio* → *tâj đīo* ili *vrăćâš se* → *krûg* potvrđuju visoku produktivnost ovoga procesa u sarajevskom govoru, uz paralele u posavskom arealu, što dodatno upućuje na potrebu za širim arealnim poređenjem ove pojave. Ili pak zamjenica *nešto* i oblik *nešta* koja se u značenju količine gramatikalizira u prilog. U području glagolsko-imeničkih odnosa Karavdić donosi niz izuzetno vrijednih opažanja o rekcijskoj varijantnosti. U sarajevskom govoru potvrđuje se, primjerice, proširenje rekcijskog okvira neprijelaznih glagola kod direktnog objekta (*A Téhničkū škôlu išla; što òne idū tō vjeronàuku; àmo krúžio tâj đīo i tō u jèdnōm smjèru*), zatim odstupanja u rekciji standardno prijelaznih glagola (*častiti nešto*, umjesto *nečim*; *isplatiti nekoga* umjesto *nekome*; *igrati nekoga* umjesto *na nekoga*), te dvojakost padeža uz glagole *ostati* i *uzeti* (objekt u genitivu s prijedlogom *od* ili sinonimnom besprijedložnom dativu, *tākō da je nâs jâko mǎlo òstalo od tē tākō vèlikē pórodičē/ i da su od tē generácije òstali*; ali: *njîma òstalo* kao ”ostalo od njih”, kao i u genitivu s prijedlogom *od*, te prijedlozi *u* i *kod* (*u / kod kòga si ùzēo*) za glagol *uzeti*). Posebnu pažnju zaslužuje i pojava besprijedložnog dativa ili akuzativa kao dopune uz glagole *smetati*, *platiti* te

objekat u instrumentalu s prijedlogom *s* koji se javlja i uz glagol *biti* upotrijebljen impersonalno u značenju “dogoditi se”. Ovakvi i drugi nalazi predstavljaju važno polazište za buduća sistematiziranja rekcijskih osobina u ijekavskošćakavskom dijalekatskom prostoru.

U glagolskom sistemu sarajevskog govora bilježe se i modalno-aspektualne posebnosti: prevaga bezlične upotrebe glagola *trebati*, funkcionalno proširenje glagola *biti* kao prostog predikata te vrlo česta upotreba enklitičkih oblika prezenta *htjeti* kao općeg futurološkog indikatora (npr. *Šta ćeš? Dè ćeš?*). Vrijedan pomena je, svakako i nalaz koji se odnosi na poredak enklitika i strukturalnu organizaciju rečenice. Autorica precizno pokazuje kada se inicijalne supstantivne sintagme “ne daju” razbiti enklitičkim oblicima, ali i u kojim se okolnostima, naročito uz upitne odnose, ta granica otvara i postaje fluidna. Tako se jasno razgraničavaju stabilni i varijabilni dijelovi konstrukcijskog sistema sarajevskog idioma.

U segmentu rečenične organizacije naročito dolazi do izražaja dijalekatska obojenost sarajevskog govora, ističe autorica. Konstrukcije poput izričnih iskaza bez eksplicitno izraženog upravnog dijela postaju obilježje prepoznatljivo upravo za sarajevski idiom. Dominantna uloga veznika *da* u izričnim odnosima uveliko je potisnula tradicionalne *gdje* i *kako*. Osim toga, u značenjskim odnosima uzročnosti i pogodbenosti sve se češće bilježe rješenja poput, primjerice, opće uzročne klauze uvedene veznicima *kao kad*, *kud* i *koliko* u uzročnoj funkciji, te specifični obrasci u dopusnim odnosima, gdje se uz veznik (*i*) *da* javlja prezent u zavisnoj i potencijal ili futur I u glavnoj rečenici.

Zabilježena je, i istaknuta kao karakteristična, pojava umetanja glagola (najčešće glagola *znati* u odričnom obliku, ali i glagola *misliti* te *moći* + *kazati*), uvijek u 1. licu jednine prezenta, ispred odnosno-upitnih zamjenica ili drugih punoznačnih riječi s modalnim značenjem.

S obzirom na obim i razgranatost sintaksičkog materijala koji autorica iznosi, u ovom prikazu bilo je nužno izdvojiti samo one segmente koji su se, zbog svoje frekvencije, strukturne posebnosti, odstupanja od standardnojezične norme ili, naposljetku, vlastite procjene, pokazali

posebno relevantnim/interesantnim. Takva selektivnost nije posljedica marginalizacije preostalog materijala, već je opravdavam namjerom da se sintaksički profil sarajevskoga govora jasno i precizno prikaže u okviru ograničenog prostora prikaza.

Ovom studijom sarajevski govor napokon dobija cjelovitu sintaktičku legitimaciju, izložen kao dinamičan idiom koji se mijenja, ali se “ne odriče” svoga identitetskoga temelja. Stoga je i s tog aspekta važan za buduća ispitivanja bosanskohercegovačkoga jezičkog prostora.

Tri studije, povezane istim terenskim uporištem i naučnom metodologijom, donose najcjelovitiji sinhronijski opis sarajevskog govora pružajući pouzdanu osnovu za buduća lingvistička istraživanja. Po mom sudu, uključivanje poneke dijalektološke karte kao priloga dodatno bi upotpunilo prostorni aspekt prikazane građe, ali ta okolnost ni na koji način ne umanjuje značaj i trajnu vrijednost ove važne dijalektološke studije.